

Een (geschiedenis)wandeling door Westzaan

door WILLEM TIP/deel 2

Westzaan, een monumentendorp

Westzaan is een monumentendorp. De monumentenlijst telt in Westzaan nu 82 objecten. Woningen, kerken, molens, waterstaatkundige werken. Tijdens de wandeling zullen we ze tegenkomen. De monumentenlijst was niet altijd zo groot. De erkenning van het Zaanse erfgoed stamt voor het overgrote deel uit het laatste kwart van de 20ste eeuw. In 1968 dacht men nog heel anders. In dat jaar keurde de provincie een streekplan goed waarin Westzaan voor de helft zou worden afgebroken. Zeventien monumenten telde men in dat jaar. Van oudsher

Vier verdwenen winkels op de Overtoom

erkende monumenten waren het, zoals het achttiende-eeuwse Reght Huys, de Grote Kerk en de Zuidervermaning. Andere monumenten moesten echter nog wachten tot de afbraakplannen van de baan waren. De Noordervermaning (1695) werd bijvoorbeeld pas een monument in 1976. Vanaf dat jaar kwam het Westzaanse erfgoed echter steeds meer in het zicht. Hand in hand ging dat met een gedurig groeiende stroom van publicaties over de Zaanse geschiedenis en de Zaanse houtbouw. Ook verscheen er in het laatste kwart van de eeuw steeds vaker nieuwbouw in passende Zaanse stijl. Niet alleen in Westzaan maar ook elders in de streek.

Zaans Groen breekt door

De overwinning van het Zaans groen en het streek-eigen bouwen kreeg uiteindelijk in de nieuwe eeuw zijn bekroning op een schaal die alles overtrof wat in Westzaan ooit mogelijk was – in het volstrekt nieuw opgezette centrum van Zaandam. Het Zaanse project Inverdan heeft terecht tot ver over de grens de aandacht getrokken. Een icoon voor de Zaanstreek is het geworden. De hoop is gewettigd

De smalle passage op de Overtoom

dat Inverdan tegelijk de voedingsbodeme wordt voor een verder harmonieus samen optrekken van oud en nieuw.

Over de Westzanerdijk

Over de Westzanerdijk (provinciaal monument sinds 9-2-2004) naderen we de sluis in de Westzener Overtoom. Landinwaarts, aan de overzijde van de dijksloot, liggen de eerste huizen van de Westzener Overtoom. Het houten woonhuis Overtoom 4 stamt uit 1669 en is een gemeentelijk monument (sinds 11-1-2006). Onze aandacht vraagt verder de voormalige biscuitfabriek Vicomte, Overtoom 30. Deze fabriek herbergt een houten zaadpakhuis uit het midden van de 17de eeuw, De Dekker (gemeentelijk monument sinds 11-01-2006). De fabriekspanden zelf stammen uit 1925 – 1926. Het hele complex wordt in de jaren na 2013 omgebouwd tot woningen.

Vlak voor de sluis zien we langs de dijk een aantal houten woningen, nog op het grondgebied van de voormalige gemeente Zaandam. Aan de noordkant zijn het panden, in historiserende stijl opgetrokken in de jaren na 1980.

Geen afbraak voor de vuilverbranding

Aan de zuidkant zien we het pand Westzanerdijk 305-307. Dit rijksmonument (sinds 7-11-1978) heeft een belangrijke functie gehad bij het behoud van het historische karakter van de Overtoom. Eind jaren 1970 wilde het gemeentebestuur van Zaanstad de Westzanerdijk aanmerkelijk verbreden. Vuilniswagens, op weg naar de vuilverbranding moesten elkaar ruimschoots en met enige snelheid kunnen passeren. Dit bracht mee dat de houten panden bij de Westzener sluis zouden moeten worden afgebroken. De gemeenteraad van Zaanstad voorkwam het voornemen echter. Niet veel jaren later werd de vuilverbranding gesloten. De schoorsteen verspreidde het uiterst schadelijke gif dioxine. Westzanerdijk 305-307 vormt nu met de woningen ertegenover een aantrekkelijke intree voor het dorp.

Westzener schutsluis en Overtoom

Vlak voor de Westzener schutsluis (provinciaal monument) zien we het gemaal van de polder Westzaan. Dit gemaal is nodig door de grote nieuwbouwwijken in het Westzijderveld en bij Zaandijk.

Voormalig commissaris van Noord-Holland Harry Borghouts in de bedieningsruimte van het nieuwe gemaal aan de Overtoom

Daardoor heeft de polder minder ruimte om bij veel regen het water te bergen. De Overtoom ontleent zijn naam aan de plaats waar in de Gouden Eeuw schepen over de dijk werden gehaald. De grootste schepen bouwde men overigens niet in de polder maar langs het IJ. De kleinste schepen konden vanzelfsprekend gewoon door de sluis. De omgeving van de Overtoom en het Zuideinde was lang een oord van grote bedrijvigheid. Langs de sloot aan de noordkant van de dijk stonden talrijke zaagmolens. Aan de zuidkant lagen de meeste scheepswerven. De houthandelaren en scheepmakers woonden in

Demontage van Villa Rote

grote herenhuizen aan de voet van de dijk en langs het Zuideinde. Tot het midden van de achttiende eeuw was Westzaan-Zuid samen met West-Zaandam een van de meest welvarende delen van de Banne. Met de teruggang in de houtnijverheid was de armoede hier ook het grootst. Een van de mooiste herenhuizen, later in gebruik als directievilla van de houthandel Rote, is na een lang verval in zijn oude staat herbouwd in Westzaan-Noord. Het herbouwde pand, Provincialeweg 16 in Westzaan-Noord, is rijksmonument (sinds 20-5-1992). ■

Beelden: Westzaanse Digitale Beeldbank

Programma Lambert Melisz

4 maart

muziekmiddag met de Volendamse zanger John Meijer

11 maart

film De Fabriek deel 2

18 maart

bingo met Dirk

25 maart

optreden Kapiteinskoor

De activiteiten vinden plaats in de ontmoetingsruimte van wijksteunpunt Lambert Melisz. Alle activiteiten beginnen om 14.00 uur.

